

становить важливу складову ресурсності громади. Формування соціального капіталу і якісне його впровадження стає можливим за умови партнерських відносин між публічною владою та громадою.

В подальших дослідженнях пропонується звернути увагу на створення моделі соціального капіталу ефективного для українських громад, також системи вимірювання соціального капіталу та його можливих ризиків.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, соціальний капітал, місцеве самоврядування, соціальні зв'язки, децентралізація, ресурси громади

Постановка проблеми у загальному вигляді. Створення об'єднаних територіальних громад (далі ОТГ) в Україні у процесі реформи децентралізації, поставило проблему налагодження їх ефективного функціонування та розвитку на основі широкої ініціативи й самоорганізації. Мова йде про те, що норми соціальної взаємодії є цінністю й грають величезну роль для місцевого товариства громади.

Саме норми та правила, прийняті в ОТГ, співпраця членів товариства між собою, довіра один до одного сприяє формуванню соціального капіталу, що формується активними взаємовідносинами й співробітництвом людей.

Вивчення соціальної активності членів ОТГ їх здатність самоорганізовуватися, що є умовою формування соціального капіталу, який в той же час є передумовою різних форм спільної діяльності і є проблемою нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники соціального капіталу використовують різні підходи щодо тлумачення цього поняття, зокрема, психологічний, історичний, антропологічний, соціологічний тощо. Серед дослідників, які заклали основи для дослідження соціального капіталу як ключового фактору особистісного, корпоративного та суспільного розвитку, варто зазначити П. Бурдье, Дж. Коулмана, Г. Лоурі, Р. Патнем, Ф. Фукуяму, Л. Хеніфен.

Серед українських науковців вивчення соціального капіталу як фундаментального ресурсу для розвитку суспільства є особливо актуальним, враховуючи процес децентралізації і ресурсне забезпечення ОТГ. Тож, феномен соціального капіталу, його значення та функції вивчають А. Гриненко та В. Кирилюк, І. Карпова, А. Криськов та Л. Криськова. Розвиток соціального капіталу в Україні та його порівняння з європейськими країнами вивчає Ю. Середа. В свою чергу, соціальний капітал як ресурс регіонального розвитку досліджує О. Гірман, О. Ермакова. Економічне значення соціального капіталу для суспільства розкривають у своїх дослідженнях Ю. Пилипенко та Д. Алєксєєнко та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета проаналізувати роль соціального капіталу, як фактору підвищення спроможності об'єднаних територіальних громад в ході реформи децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі децентралізації та створенні об'єднаних територіальних громад в Україні, постало питання ресурсного забезпечення ОТГ. Значна кількість громад використовувала економічно-адміністративний підхід у ресурсозабезпеченні, але виявилось, що значну роль у спроможності громад відіграє соціальний фактор. Виникає нове поняття для української практики місцевого управління – соціальний капітал, який виокремлюється поряд із виробничим, людським та фінансовим капіталами.

Починаючи з 1980-х рр. актуалізується питання конкретизації поняття «соціальний капітал», його структури та підходів до вимірювання, доцільність застосування самого терміна «капітал» до соціальної сфери, а також його позитивні та негативні функції.

Серед розробників теорії соціального капіталу варто виокремити ідеї Л.Дж.Ханіфана, П. Бурдьє, Дж. Коулман, Р. Д. Патнема, Ф. Фукуями, Г. Лоурі, М. Пелдема. В основі цих теорій лежить ідея, що крім власне людського капіталу та економічних ресурсів, в основі успішного розвитку громад лежить досить складний механізм із міцними структурними зв'язками – соціальний капітал, який ґрунтується на суспільній довірі, міцних соціальних зв'язках

та інформаційних каналах. Дискурс у теорії соціального капіталу зосереджений на функціональності соціального капіталу, його структурі та значенні для місцевого управління.

Одним із перших дослідників соціального капіталу був Ліда Джадсон Ханіфан, який у своїй праці «Сільський шкільний громадський центр» (1916) надає соціальному капіталу певних функціональних особливостей: соціальний капітал включає соціальні зв'язки між групою осіб і сімей, які становлять соціальну одиницю – сільську громаду – та діють на основі доброзичливості, товариства, взаємної симпатії. Дослідник зазначає, що для ефективної діяльності громади необхідним є накопичення капіталу як економічної категорії. Крім того, у громаді, як і при створенні великого підприємства, спочатку має бути накопичення людського капіталу. І вже, коли фінансові ресурси осіб об'єднані під дією організацію та вмиле управління, вони набувають форми бізнес-корпорації, метою якої є виробництво предметів споживання або забезпечення особистих зручностей – транспорт, електрика, магістралі тощо. Тобто, дослідник наголошує, що люди отримують вигоду, маючи такі продукти та зручності, доступні для їх повсякденних потреб, тоді як капіталісти виграють від прибутків, зарезервованих для них самих як компенсацію за свої послуги перед суспільством. При ефективній організації соціального капіталу діє принцип «чим більше люди зроблять для себе, тим більшим буде соціальний капітал громади, і тим більше будуть дивіденди від соціальних інвестицій» [8].

В свою чергу, коли Гленн Д. Лоурі визначивши поняття «соціальний капітал» у одній із своїх праць – «Динамічна теорія відмінностей між расовими доходами» (1976), навіть не уявляв якої популярності у науковому середовищі набуде цей термін. Дослідник визначив соціальний капітал як природно виникаючі соціальні відносини між людьми, що становлять таку ж важливу складову розвитку громади, як і фінансовий добробут. Обґрунтування терміну «соціальний капітал» вчений виводить із критики неокласичної економічної теорії. Він приходить до висновків, що в економічному розвитку крім індивідуалізованого людського капіталу важливу роль

відіграють соціальні зв'язки, що мають властивість передаватися від одного покоління до іншого. Тобто, доречно говорити про спадкування соціального капіталу [16].

Нові ідеї щодо соціального капіталу запропонував П'єр Бурдьє у одному із своїх фундаментальних досліджень соціального капіталу – «Форми капіталу» (1983). Вчений визначає «соціальний капітал» як сукупність «фактичних або потенційних ресурсів, які пов'язані з володінням міцною мережею більш-менш інституціоналізованих стосунків взаємного знайомства та визнання, тобто членства в групі, яке забезпечує кожному з її членів підтримку капіталу колективної власності, «посвідчення», яке дає їм право на кредит у різних значеннях цього слова» [2]. Визначаючи соціальний капітал через систему соціальних зв'язків, П. Бурдьє відзначає, що ці відносини можуть існувати лише в практичному стані, у матеріальному та / або символічному обміні, який допомагає їх підтримувати. Вони також можуть бути соціально встановлені та гарантовані застосуванням загальної назви (назва сім'ї, класу, племені чи школи, партії тощо) та цілим набором установчих актів, призначених одночасно для того щоб формувати та інформувати тих, хто їх проходить. Подібні соціальні відносини будучи заснованими на нерозривно матеріальних і символічних обмінах, встановлення та підтримання яких передбачають повторне визнання близькості, в реальності не обов'язково підкріплені близькістю у фізичному (географічному) просторі чи навіть в економічному та соціальному просторі. Адже, обсяг соціального капіталу, який має даний агент, залежить від розміру мережі зв'язків, які він може ефективно мобілізувати, і від обсягу капіталу (економічного, культурного або символічного), яким, у свою чергу, володіє кожен з тих, хто пов'язаний з агентом. Тобто, соціальний капітал надає мультиплікативний вплив на капітал, яким вже володіє даний агент [2].

Джеймс Коулман у своїй праці «Соціальний капітал у творенні людського капіталу» (1988) використовує функціональний підхід до означення поняття «соціальний капітал», який на думку вченого, становить особливий вид ресурсу, доступного для актора і визначається його функцією – це не окрема сутність, а низка різних

сутностей, з двома спільними елементами: усі вони складаються з певного аспекту соціальних структур і сприяють певним діям акторів – чи то осіб, чи то корпоративних – у структурі. Вчений зазначає, що соціальний капітал є продуктивним, що робить можливим досягнення певних цілей, які за його відсутності були б неможливими. Соціальний капітал виникає через зміни у відносинах між людьми, які спричинені певними діями і ці соціальні відносини виступають інформаційним каналом в структурі соціального капіталу. Також дослідник приходиться до висновків, що подібно до фізичного та людського капіталу, соціальний капітал не є повністю взаємозамінним, але може бути специфічним для певних видів діяльності. Він виділяє три форми соціального капіталу: зобов'язання та очікування, інформаційні канали та соціальні норми [3].

Проблема громадянської участі як основи соціального капіталу в теорії Роберта Девіда Патнема «Процвітаючі громади: соціальний капітал і суспільне життя» (1993), вносить нові аспекти у розвиток громад, зокрема в системі управління. Адже, на думку дослідника «соціальний капітал» відноситься до особливостей соціальної організації, таких як мережі, норми та довіра, які сприяють координації та співпраці для взаємної вигоди. Як і попередні дослідники, Р. Патнем наголошує, що соціальний капітал не є відокремленим ресурсом, адже він підвищує переваги інвестицій у фізичний та людський капітал. Також соціальний капітал не може бути приватним ресурсом, оскільки він є «суспільним благом», тобто він не є приватною власністю тих, хто отримує від нього вигоду. Крім того, згідно теорії вченого соціальний капітал, як правило, складається з зв'язків, норм і довіри, які можна передати з одного соціального середовища в інше. Вчений робить висновок, що працювати разом легше в громаді, наділеній значним запасом соціального капіталу, оскільки це ресурс, що втілений у нормах і мережах громадянської участі є передумовою економічного розвитку, а також ефективного управління. Соціальний капітал не є заміною ефективною державної політики, а скоріше її передумовою і, частково, її наслідком. Він працює через держави та ринки, а не замість них. Мудра політика може стимулювати формування соціального капіталу, а сам соціаль-

ний капітал підвищує ефективність дій управління. У своїй теорії Р. Патнем визначає соціальний капітал як ресурс, пропозиція якого збільшується, а не зменшується внаслідок використання, і який (на відміну від фізичного капіталу) виснажується, якщо не використовується. Підхід соціального капіталу обіцяє відкрити нові способи поєднання приватної соціальної інфраструктури з ефективною державною політикою [19].

Р. Патнем визначив соціальний капітал як «сукупність елементів соціальної організації – довіра, розділені норми, соціальні мережі, – які можуть поліпшити ефективність суспільства в цілому, полегшуючи скоординовану дію індивідуумів» [20, с.169]. Соціальний капітал у трактуванні Р. Патнема є присутнім в елементах громадських організацій, у соціальних мережах, соціальних нормах, у довірі, які створюють умови для процесу кооперації й координації заради суспільного блага [20, с.78].

Найбільш концептуальне визначення соціального капіталу надав Френсіс Фукуяма у своїх працях, зокрема «Соціальний капітал і громадянське суспільство» (2000). У зазначеній праці дослідник зазначає, що соціальний капітал – це екземплярна неформальна норма, яка сприяє співпраці між двома або більше особами. Норми, які становлять соціальний капітал, можуть варіюватися від норми взаємності між двома друзями, аж до складних і детально сформульованих доктрин, таких як християнство або конфуціанство. Ці норми мають бути втілені в реальних людських стосунках: норма взаємності існує *in potentia* в моїх стосунках з усіма людьми, але актуалізується лише в моїх стосунках з моїми друзями. Тобто довіра, мережі, громадянське суспільство тощо, які асоціюються з соціальним капіталом, є епіфеноменальними, що виникають через соціальний капітал, але не становлять сам соціальний капітал [6].

На відміну від Р. Патнема, Ф. Фукуяма називає соціальний капітал приватним благом, яке, тим не менш, сповнене зовнішніх ефектів, як позитивних, так і негативних. Вчений робить висновок, що якщо соціальний капітал групи створює позитивні зовнішні ефекти, радіус довіри може бути більшим, ніж сама група. Всі групи, що втілюють соціальний капітал, мають певний радіус довіри,

тобто коло людей, серед яких діють кооперативні норми. Радіус довіри також може бути меншим, ніж членство в групі, як у великих організаціях, які виховують норми співпраці лише серед керівництва групи або постійного персоналу. В свою чергу норми повинні вести до співпраці в групах і тому пов'язані з традиційними чеснотами, такими як чесність, дотримання зобов'язань, надійне виконання обов'язків, взаємність тощо. Також Ф. Фукуяма вводить соціальний капітал в категорію суспільного блага і зазначає, що більшість правових форм соціального капіталу є не меншими «товарами», ніж інші форми капіталу, оскільки вони допомагають людям досягати своїх цілей. Причина того, що соціальний капітал здається менш очевидним соціальним благом, ніж фізичний або людський капітал, полягає в тому, що він має тенденцію виробляти більше негативних зовнішніх ефектів, ніж будь-яка з двох інших форм. Це пояснюється тим, що групова солідарність у людських спільнотах часто купується ціною ворожості до інших членів групи [6]. Тобто, таким чином, вчений виводить і негативні аспекти соціального капіталу.

Для представника соціокультурного підходу Ф. Фукуяма соціальний капітал у формі очікувань і норм чесного й кооперативного поведіння є невід'ємною частиною довіри [6]. Тобто основою соціального капіталу виступають довіра й готовність вступати в соціально відповідальне партнерство з бізнесом і громадськими організаціями. Довіра виникає в суспільстві як вираження очікувань нормального, чесного й передбачуваного поведіння й взаємодії на основі загальних цінностей, норм, традицій, звичаїв. Вважаємо, що соціальні зв'язки й довіра відіграють важливу роль в економічному розвитку території ОТГ.

Фактично, концепція соціального капіталу Ф. Фукуяма ґрунтується на основі соціальних зв'язків та норми довіри: «Соціальний капітал можна визначити як певний набір неформальних цінностей чи норм, яких дотримуються члени групи, що дає їм змогу співпрацювати один з одним. Якщо члени групи очікують, що інші будуть поводитися чесно, і на них можна покластися, вони почнуть довіряти один одному. Довіра діє як мастило, що дає змогу будь-якій групі чи організації працювати більш ефективно» [7].

На думку Ф. Фукуями «можливості, що виникають із наявності довіри в суспільстві або його частинах» це соціальний капітал, що у сучасних умовах перетворюється в найважливіший фактор сучасного суспільного розвитку. Вчений звертає нашу увагу на те, що соціальний капітал «складніше, ніж інші форми людського капіталу, тому що базується на етичному звичаї, що складно змінити або знищити» [6], це система соціальних цінностей, що орієнтують людей на взаємну довіру й конструктивне співробітництво, і засновані на цьому мережі сформованих суспільних зв'язків [6].

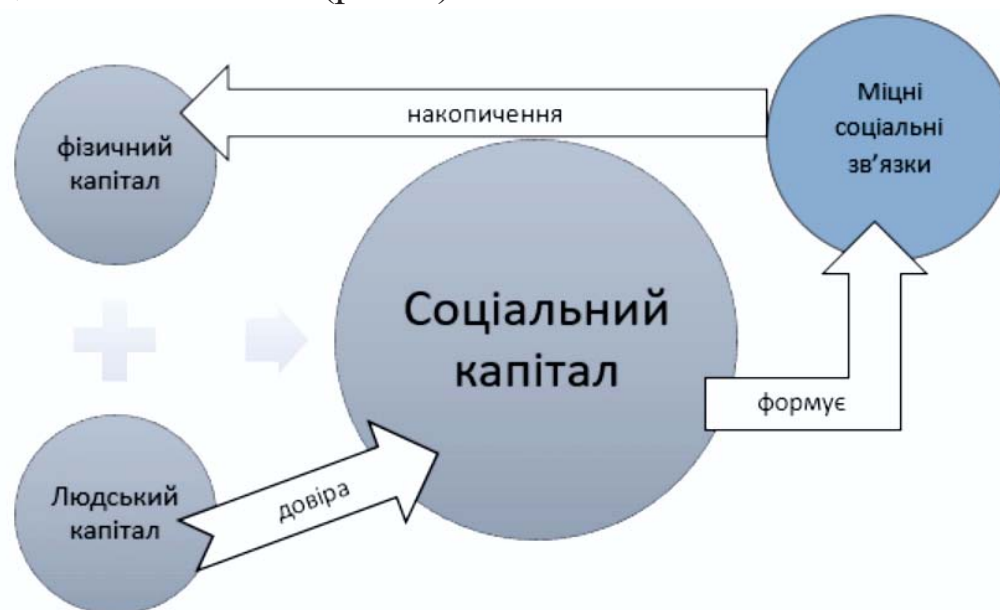
У період 2000-х років у науковій площині все більше виникає досліджень щодо систематизації знань стосовно соціального капіталу, його практичного вимірювання та оцінки можливості деструктивного фактору. У цьому контексті цікавим є дослідження Мартіна Пелдема «Соціальний капітал: один чи багато? Визначення та вимірювання» (2000). Дослідник зазначає, що соціальний капітал є мікроконцептом, але його можна агрегувати до національного (макро) рівня, тобто розумінні соціального капіталу виокремлюється два рівні – мікро- та макрорівні. В основі соціального капіталу лежить здатність людей утворювати групи, які співпрацюють для спільних проектів. Держава може «нарощувати» соціальний капітал двома способами: активне втручання як політична проблема соціального капіталу та пасивне втручання, що здійснюється шляхом забезпечення більш-менш сприятливого середовища для формування соціального капіталу. В політичному контексті, на думку дослідника, соціальний капітал може піддаватися суттєвим змінам. Політичні рухи іноді змінюють мораль людей. Особливо це відбувається в революційних ситуаціях, коли зміни політичного режиму породжують героїчні вчинки та хвилю співпраці між учасниками. Однак після зміни системи все поступово повертається в норму. За прозаїчною термінологією економістів, соціальний капітал час від часу зазнає екзогенних потрясінь. Нарешті, слід зазначити, що диктатура зазвичай руйнує соціальний капітал. Соціальний капітал може виявитися консервативним або навіть шкідливим в деяких випадках, навіть якщо він продуктивний і доброякісний в інших випадках [17].

М. Пелдем вважає, що соціальний капітал – це соціальний об'єднавчий інструмент, що дозволяє мобілізувати додаткові ресурси відносин на основі взаємодовіри людей [17]. Саме з їхньою допомогою створюються необхідні умови для їхньої колективної роботи, заради загального добра. Їхнє формування відбувається як результат діяльності, реалізації потреб людини, вибору способів засвоєння соціально схвалюваних потреб у процесі повсякденної життєдіяльності. В якості об'єднавчого інструменту виступає довіра, яка буває у двох варіантах «узагальненої» довіри, яка є довірою до невідомих членів суспільства, і «особливої» довіри, тобто довіри до друзів та довіри до інституцій [17].

Саме цей концепт лежить в основі поняття «гудвіл» - нематеріальні активи компанії, які складаються із престижу підприємств, його ділової репутації, взаємовідносин з клієнтами, місцезнаходження, номенклатури продукції, що випускається тощо. Ці фактори спеціально не виділяються і не враховуються в звітності підприємств, але є реальним джерелом прибутку [22]. Тобто, М. Пелдем приходить до висновків, що соціальний капітал — це сума вигод, яку людина може отримати за рахунок своєї гудвіл. Проте, ця сума вигод ґрунтується на довірі, адже, як наголошує вчений, без правдивих і детальних знань втручання третьої сторони в процес формування соціального капіталу може легко принести більше шкоди, ніж користі [17].

Отже, в процесі свого розвитку теорія соціального капіталу вийшла за сферу економіки і стала мультидисциплінарною. Вона використовується в соціології, культурології, державному управлінні і т.д. Серед фундаторів теорії соціального капіталу виникла дискусія щодо визначення поняття, його функціональності, структури та рівнів. Дж. Коулман визначив соціальний капітал як здатність людей добровільно працювати разом; Р. Патнем визначає його як характеристику соціального життя – мережі, норми й довіра, - які сприяють спільній діяльності для досягнення загальних цілей, через вплив соціальних мереж та зв'язків на регіональне економічне зростання; Г. Лоурі та Л. Хеніфен – через мережу соціальних зв'язків, що сприяють розвитку громади. Проте, у цих теорій є два спільних аспекти: перший – довіра як основа соціального капіталу;

другий – соціальний капітал безпосередньо пов'язаний із фізичним та людським капіталом (рис. 1).

Рис. 1. Структура соціального капіталу

Джерело: (розроблено авторами)

Для українського наукового середовища поняття «соціальний капітал» є дещо новим і розглядається в кількох аспектах. Серед учених не існує єдиного підходу до визначення поняття «соціальний капітал». Проте, дослідники мають спільну думку, що соціальний капітал залежить від культурних, економічних, правових, соціальних факторів, від рівня на якому він формується: родина, колектив, товариство, суспільство. Приклади різноманітності підходів до визначення поняття «соціальний капітал» наводить у своєму дослідженні Н. Полив'яна [18, с. 233-234].

В умовах реформи децентралізації й побудови спроможних ОТГ дослідження соціального капіталу набуває все більшого поширення не тільки в соціології, але й в інших науках, зокрема в сфері державного управління.

На сьогодні існує велика кількість теоретичних робіт присвячених соціальному капіталу, але з'являються й прикладні дослідження, що стосуються виміру рівня довіри громадян до місцевих органів публічної влади.

В процесі формовання ОТГ соціальні зв'язки (контакти, знайомства, родинні відносини) і довіра, як почуття причетності до місцевого співтовариства, увага один до одного, до місцевих проблем, відіграють важливу роль на різних рівнях соціальної взаємодії. Соціальна взаємодія формує відносини довіри між індивідами, як членами громади. Тому що довіра (англ. trust) як елемент міжособистісних відносин визначає подальший розвиток ставлення особистості до світу, себе та інших, а в умовах саморганізації місцевого співтовариства сприяє його розвитку. Підкреслимо, що соціальний капітал стосується зв'язків між людьми, норм взаємодії й довіри, що виникають у таких зв'язках.

Основою спільного інтересу є єдині життєві принципи, установки, норми й правила, тобто «постійна відповідність між значеннями одного індивіда й значеннями інших людей, загальним розумінням «самосвідомої щоденності повсякденного життя» [1, с.42].

Соціальний капітал проявляється в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми й довіра, що створюють умови для координації й співробітництва заради взаємної вигоди. Підкреслимо, що відповідно до концепції Дж. Коулмена, соціальний капітал є визначальним потенціалом для включення людини в соціальні структури [4, с.19].

Із цього можна зробити висновок, що соціальний капітал: по-перше припускає наявність якісних сторін людських відносин, що не піддаються прямому виміру: стану душі, поведінки, заснованого на довірі; по-друге, має синергетичний ефект, що дозволяє суспільству швидше й ефективніше саморозвиватися; по-третє найбільше сильно проявляється в соціальних мережах, через які здійснюється обмін між індивідуумами визнаних ними норм (правил) і довіри, і приналежність до яких підвищує поінформованість індивідів, їхня впевненість у підтримці з боку інших.

По-суті, соціальний капітал – це наявність інститутів на базі яких складаються активні відносини між людьми, формується довіра, взаєморозуміння, загальні цінності й норми поведінки, для подальшого взаємного співробітництва, тобто згідно Дж. Коулмана «уміння розвивати співробітництво в групах і в організаціях з метою реалізації спільних інтересів» [4, с. 95-120].

На нашу думку, сутність соціального капіталу ОТГ це здатність членів місцевого товариства ОТГ до самоорганізації для одержання певного позитивного результату діяльності. А його величина – це довірчі зв'язки (відносини) індивідів з іншими людьми, для рішення виникаючих проблем. Наявність мереж знайомств дозволяє заощаджувати час, наприклад, для пошуку роботи, вирішення виробничих й побутових проблем, не відвідуючи державні установи. Соціальний капітал, як і наприклад, природні ресурси, людський, фінансовий, фізичний капітал, збирається, інвестується, приносить дохід, витрачається, конвертується в інші форми капіталу. Однак він неможливий без наявності в суспільстві відповідного соціокультурного середовища, без якого неможливо його реалізувати, в повному обсязі досягти економічних результатів.

Як помітив американський вчений Г. Лоурі, соціальний капітал – це актив, що може бути також важливим, як і фінансовий добробут, для пояснення збереження нерівності в суспільстві [15]. Тому він визначає соціальний капітал, як інвестицію в людський капітал і вважає його визначальним фактором процесу соціальної мобільності. Так ООН з 1990 р. використовує методику розрахунку «Індексу розвитку людського потенціалу» (ІРЛК), використовуючи наступні три типи показників: тривалість життя; рівень грамотності дорослого населення країни і рівень життя, оцінений через ВВП на душу населення в доларах США. Високим вважається рівень ІРЛК приблизно від 0,8 і вище, низьким - нижче 0,5 [11]. Для України Human Development Index 0.779 [11], тобто Україну в цілому можна віднести к групі країн з високим рівнем розвитку людського капіталу.

На рівні ОТГ, де існує складна система неформальних взаємин і зв'язків, для обчислення соціального капіталу буде потрібно додаткові якісні й кількісні параметри його вираження, тобто система оцінки соціального капіталу, реалізована в побудові емпіричної моделі. На рівні місцевих співтовариств ОТГ дана модель будується на суцільно конкретному фактичному матеріалі, і у зв'язку із цим носить обмежений характер. Це пов'язано з тим, що функціонування ОТГ створює умови для соціального спілкування між його члена-

ми, формуючи такі якості як доброзичливість, дружнє ставлення й взаємодопомога. Ми вважаємо, що в умовах децентралізації й створення спроможних ОТГ йде процес формування й накопичення соціального капіталу, що має колективну природу та є джерелом загального добробуту. В цьому контексті А. Криськов та Л. Криськова зазначають, що «довіра виступає головним елементом, який забезпечує цілісність усіх складових соціального капіталу. Отже, сутність соціального капіталу визначається мірою взаємної довіри людей у суспільстві. Якщо вона у суспільстві існує, то можна вести мову про наявність в ньому і соціального капіталу. Саме довіра пов'язує в одне ціле окремі індивідуальні капітали осіб на рівні трудових колективів, громадських рухів, національних і державних співтовариств. Тобто, суть соціального капіталу полягає у створенні суспільного блага через активізацію зв'язків між людьми» [14].

Визначаючи довіру як складову соціального капіталу, дослідники пропонують різні підходи до вимірювання соціального капіталу. Так, Ю. Середа зазначає, що дискусія між науковцями щодо ролі соціального капіталу в соціально-економічному розвитку громади та можливості його вимірювання спричинена наступними факторами:

- абстрактність самого терміна «соціальний капітал» та наявність численних способів його вимірювання;
- практично кожне дослідження соціального капіталу є окремою пропозицією на ринку його операціоналізації;
- зважаючи на численні теоретичні концептуалізації поняття, визначення соціального капіталу є багатовимірним, включає різні рівні та одиниці аналізу;
- жодне з доступних міжнародних порівняльних досліджень не було розроблено спеціально для вимірювання «соціального капіталу», внаслідок чого сучасні дослідники схильні використовувати агреговані індекси згідно з власними цілями та завданнями або аналізувати окремі компоненти соціального капіталу (наприклад, соціальна довіра, довіра до інститутів, участь у виборах, участь у протестних діях, волонтерство тощо) [23].

Теоретичні основи вивчення соціального капіталу мають відповідати практичним результатам. Враховуючи процес децентралізації

в Україні та створення об'єднаних територіальних громад, відзначимо необхідність створення ефективної моделі соціального капіталу для громад. Реальність повсякденного життя ОТГ складається із взаємодії, взаємозв'язку й комунікації членів громади. Членам ОТГ щодня доводиться вирішувати різні соціальні проблеми трудового і сімейно-побутового характеру. Вони сприймають повсякденне життя залежно від тої реальності в якій вони перебувають «світ в якому я дію так, щоб видозмінити його реальність, або світ, у якому я працюю» [1, с.42]. Тому для органів місцевого самоврядування ключовими векторами розвитку соціального капіталу є створення високого рівня довіри членів громади як до органів місцевої влади так і до один одного. Така соціальна модель можлива лише при умові партнерських відносин між владою і громадою.

Сферою застосування соціального капіталу на рівні ОТГ є взаємини між членами місцевого співтовариства, але соціальний капітал на відміну від людського капіталу, що орієнтований на його особисті цілі й потреби, спрямований на ефективну діяльність усього місцевого співтовариства. Соціальні дії, спілкування, обмін, формуються, розвиваються й мають на меті досягнення і збереження переваг, одержуваних від об'єднання територіальних громад, що увійшли до складу ОТГ. Таким чином, соціальний капітал є засобом залучення індивідів у життєдіяльність місцевого співтовариства ОТГ. Саме тому соціальний капітал, матеріалізований у нормах і принципах суспільних зобов'язань, виступає необхідною умовою й передумовою для високоефективного управління на рівні ОТГ.

Висновки. Вважаємо, що соціальний капітал це ресурс ефективного соціального й економічного розвитку території ОТГ. Рівень розвитку соціального капіталу обумовлений умовами соціального середовища, ступенем самоорганізації й самоврядування місцевого співтовариства. Тому важливими є подальші дослідження у створенні ефективної моделі соціального капіталу для українських громад, системи вимірювання соціального капіталу та його можливих ризиків.

Стаття надійшла до редакції: 11.01.22

In further research it is suggested to pay attention to the creation of a model of social capital that is effective for Ukrainian communities, as well as a system of measuring social capital and its possible risks.

Key words: *united territorial community, social capital, local self-government, social ties, decentralization, community resources*

Received: 11.01.22

References:

1. Berger, P.L. & Lukman, T. (1996). *The Social Construction of Reality. A Treatise on sociology of Knowledge*. p.42. [in English].
2. Bourdieu, Pierre. (1986). *The Forms of Capital*. In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by J. G. Richardson. New York: Greenwood Press. Pp. 241-258. [in English].
3. Coleman, James S. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *The American Journal of Sociology*. Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure. Vol. 94, P. S95-S120 [in English].
4. Coleman, J. S. (2000). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *Social Capital: a Multifaceted Perspective* / Eds. P. Dugupta, I. Serageldin. Wash. DC: World Bank. [in English].
5. Coleman, J. S. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *The American Journal of Sociology*. Vol. 94. Suppl. P. 95-120. [in English].
6. Fukuyama, F. (2000) *Social Capital and Civil Society*. *IMF Working Paper*. No. 00/74, Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=879582> [in English].
7. Fukuyama, F. (2008). *Sotsialnyi kapital [Social Capital]*. *Chasopys Yi*. № 53. Retrieved from <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm> [in Ukrainian].
8. Hanifan, L. J. (1916). *The Rural School Community Center*. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. vol. 67, no. 1. P. 130-138. [in English].
9. Hirman, O. (2017). *Sotsialnyi kapital yak resurs rehionalnoho rozvytku [Social capital as a resource for regional development]*. *Derzhavne*

upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia - Public administration and local self-government. № 4 (35). P. 62-69. [in Ukrainian].

10. Hrynenko, A. & Kyryliuk, V. (2017). Sotsialnyi kapital: sutnist i henezys traktuvannia [Social capital: the essence and genesis of interpretation]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia i praktyka : zb. nauk. pr. / M-vo osvity i nauky Ukrainy ; DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana» ; In-t sots.-trud. vidnosyn ; redkol.: A. M. Kolot (holova) [ta in.]. – Kyiv : KNEU, 2017. – № 2. – S. 321–328.* [in Ukrainian].

11. Human Development Report 2021. Egypt Human Development Report 2021. Retrieved from http://hdr.undp.org/sites/default/files/nhdr_2021_egypt.pdf [in English].

12. Human Development Report. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/UKR> [in English].

13. Karpova, I. (2014). Fenomen sotsialnoho kapitalu: zmyst ta faktory nahromadzhennia [The phenomenon of social capital: content and factors of accumulation]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, №10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3412> [in Ukrainian].

14. Kryskov, A. & Kryskova, L.(2019). Sotsialnyi kapital: znachennia ta funktsii [Social Capital: Values and Functions]. Materialy VIII-oi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii pamiati pochesnoho profesora TNTU, akademika NAN Ukrainy M.H.Chumachenka «*Innovatsii: aspekty upravlinnia, vyrobnytstva, sfery obsluhovuvannia*» TNTU imeni Ivana Puliuia, (Ternopil, 28 bereznia 2019 roku) - Proceedings of the VIII Ukrainian Scientific and Practical Conference dedicated to the memory of prof. TNTU, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine M.H.Chumachenko «*Innovations: aspects of management, production, services*» (Ternopil, March 28, 2019). Retrieved from http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/28214/2/IAYVSO_2019_Kryskov_A_A-Social_capital_values_and_37-38.pdf [in Ukrainian].

15. Loury, G. (1976). Dynamic Theory of Racial Income Differences. Women, Minorities and Employment Discrimination. L.: “Lexington”. 197 p. [in English].

16. Loury, G. (1977) A Dynamic Theory of Racial Income Differences. In: Wallace, P.A. and LeMund, A., Eds., Chapter of Women, Minorities, and Employment Discrimination, Lexington Books, Lexington, MA, 153-186. [in English].

17. Paldam M. (2000). Social Capital: One or Many? Definition and Measurement. *Journal of Economic Surveys*. Vol. 14 (Issue 5). 780 p. [in English].

18. Polyviana, N. (2009). Henezys kontseptsii sotsialnoho kapitalu [Genesis of the concept of social capital]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*. № 5.T. 1. P. 231-235. [in Ukrainian].

19. Putnam, Robert D. (1993). The Prosperous Community. *The American Prospect*. vol. 4 no. 13. [in English].

20. Putnam, R. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. *Princeton University Press*. [in English].

21. Pylypenko, Yu. & Aliexsieienko, D. (2018). Sotsialnyi kapital yak chynnyk ekonomichnoho rozvytku suspilstva [Social capital as a factor of economic development of society]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zb. nauk. prats - Bulletin of socio-economic research: a collection of scientific papers*; za red. M. I. Zvieriakova (holov. red.) ta in. Odesa: Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. № 1 (65). P. 24–34. [in Ukrainian].

22. Rydzevska, O. & Salo, A. (2012). Poniattia hudvilu ta kharakterystyka yoho skladovykh [The concept of goodwill and the characteristics of its components] *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific works of Kirovograd National Technical University. Economic sciences/ 2012, vyp. 22, ch.II*. Retrieved from [http://kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/57.pdf](http://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/57.pdf) [in Ukrainian].

23. Sereda, Yu. (2013). Sotsialnyi kapital v Ukraini ta inshykh krainakh Yevropy: lehitymnist ahrehovanoho konstruktiv [Social capital in Ukraine and other European countries: the legitimacy of the aggregate construct]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*. № 4 (47). Retrieved from https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2013/10/81-97__no-4__vol-47__2013__UKR.pdf [in Ukrainian].

24. Yermakova, O. (2016). Sotsialnyi kapital yak vazhlyvyi faktor ekonomichnoho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv [Social capital as an important factor in the economic development of Ukraine and its regions]. *Visnyk Nats. univ-tu «Lvivska politekhnika»; Seria: Problemy ekonomiky ta upravlinnia: zb. nauk. prats. – Bulletin of the National Lviv Polytechnic University; Series: Problems of Economics and Management*. № 847. P. 88-96. [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors:

Євтушенко Олександр Никифорович: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Aleksandr Yevtushenko: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0002-5161-3312

E-mail: alnievt@ukr.net

Лушагіна Тетяна Вікторівна: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Tetyana Lushahina: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG./ 0000-0001-8599-2923

E-mail: t.lushagina@gmail.com